

Motion till riksdagen 2022/23:906

av **Stina Larsson m.fl. (C)**

Va och vatten

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla en nationell vattenresursstrategi i syfte att stärka beredskapen vid framtida vattenbrist och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ändra vattentjänstlagen så att kommuner ska kunna ta ut en högre va-taxa än vad självkostnadsprincipen tillåter och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att ta ut en additionell avgift på offentligt vatten i syfte att finansiera en modernisering av va-infrastrukturen samt klimatanpassningsåtgärder och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten för kommuner att fondera medel för att även möjliggöra reinvesteringar i den befintliga va-infrastrukturen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över reglerna om balanskrav i vattentjänstlagen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att införa ett begränsat statligt investeringsstöd riktat till de kommuner som har högst omkostnader per capita sett till va-infrastrukturen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att tillåta extern finansiering av va-infrastrukturen för att motverka bristen på investeringskapital och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för en snabbare digitaliserings- och automatiseringstakt inom va-organisationerna och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur kapaciteten inom va-infrastrukturen kan stärkas genom riktade satsningar på yrkesutbildningar och kompetensutveckling inom va och tillkännager detta för regeringen.

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att främja mer samverkan mellan myndigheter och forskningsorganisationer samt lärosäten kring modern vatten- och va-teknik och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda olika lösningar och incitamentsstrukturer som gör det mer lönsamt, kostnadseffektivt och eftersträvansvärt att samverka kring va över kommungränser och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur samordningen och ansvarsfördelningen för Sveriges va-system kan förenklas och förtydligas och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förstärka arbetet i fråga om läkemedelspåverkan på hav, sjöar och andra vattendrag och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett utvidgat ekonomiskt producentansvar för läkemedel i syfte att styra produktionen mot snabbare biologiskt nedbrytbara läkemedel samt öka läkemedelsbolagens finansiering av reningsteknik på reningsverken och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska arbeta för att EU ställer vassare miljökrav i läkemedelstillverkningen i syfte att eliminera fler skadliga ämnen från marknaden och vattnets kretslopp och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka för att EU gör det möjligt för medlemsstaterna att besluta om att miljöfarliga läkemedel inte ska få säljas receptfritt och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vidta åtgärder så att avancerad reningsteknik med god förmåga att rena vattnet på övergödande ämnen, kemikalier och läkemedelsrester finns tillgänglig på fler vattenreningsverk och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att innovativ och ny reningsteknik ska kunna användas på mindre vattenreningsverk och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska ställas skarpa ekodesignkrav på vattenförbrukande produkter i syfte att nå en mer effektiv vattenkonsumtion och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur ett skatteavdrag kan ges till hushåll som gör vattenbesparande installationer i hemmet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att individuell vattenmätning bör införas i all nybyggnation och vid större renoveringar av flerfamiljshus och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att offentliga aktörer ska gå före och bygga vattensnålt samt i sitt upphandlingsförfarande premiera ny och innovativ teknik och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utnyttja innovativ och ny teknik för att kartlägga underjordiska vattenresurser och om att främja initiativ för grundvattenåterskapande och tillkännager detta för regeringen.

24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att god teknisk kunskap och kompetens om bottenkartering bör finnas på berörda myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över dagens vattenlagstiftning så att den anpassas till att även samla upp vatten och inte enbart leda bort det och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett nationellt mål för återföring av fosfor och kväve på 70 respektive 20 procent till jordbruket bör införas och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda ett krav på mätning och begränsning av lustgasutsläpp för reningsverk med kväverening och tillkännager detta för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att ta fram ett nationellt certifieringssystem för klimatsmart återvunnet kväve i syfte att få igång produktionen på avloppsverken och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta hänsyn till markretentionens betydelse när miljöpåverkan från enskilda avlopp bedöms av tillsynsmyndigheterna och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att ge ett skatteavdrag till privatpersoner som installerar miljöanpassade avloppsanläggningar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att under 2023 verka för en revidering av EU:s avloppsdirektiv som möjliggör utbyggnader av svenska reningsverk som använder modern reningsteknik, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur satsningar på anläggande och återvätning av våtmarker och vattendammar i syfte att öka näringsretentionen i landskapet samt den biologiska mångfalden kan utökas och tillkännager detta för regeringen.
33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur åtgärdsarbetet mot övergödning genom LEVA-programmet kan förstärkas och utvecklas och tillkännager detta för regeringen.
34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att främja samverkansformer mellan kommuner som delar avrinningsområden med högt näringsläckage, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det regionala samarbetet för att förebygga övergödning av Östersjön bör effektiviseras och stärkas genom att ett system med utsläppshandel införs, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att kommande programperiod i EU:s gemensamma jordbrukspolitik kraftigt skärper de övergödande utsläppskraven i jordbruket, inte minst i sydöstra Östersjön, och tillkännager detta för regeringen.
37. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör prioritera miljöarbetet runt Östersjön under EU-ordförandeskapet 2023, bl.a. genom en utvärdering och vidareutveckling av Östersjöstrategin, och tillkännager detta för regeringen.

38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att landets alla fritidsbåtshamnar har tillräckliga och fungerande tömningsstationer i syfte att förebygga latrintömning direkt i havet och tillkännager detta för regeringen.
39. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utföra fler punktinsatser för sanering av miljögifter och vrak i sjöar och hav och tillkännager detta för regeringen.
40. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inventeringar bör göras för att kartlägga var de mest prioriterade saneringsåtgärderna finns och tillkännager detta för regeringen.
41. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att berörda myndigheter bör få i uppdrag att undersöka spridningen av historiskt dumpad krigsmateriel i känsliga vattendrag och tillkännager detta för regeringen.
42. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur saneringen och efterbehandlingen av marinors förorenade mark kan förstärkas och effektiviseras och tillkännager detta för regeringen.
43. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur återvinningsstationers förutsättningar att omhänderta avfall från marin verksamhet kan utvecklas och tillkännager detta för regeringen.
44. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige ska verka inom EU och IMO i syfte att skapa en internationell fond för miljöskador som orsakas av olyckor till havs och som leder till marin nedskräpning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
45. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över och revidera regelverket för hur dispenser från dumpningsförbudet av muddermassor till havs beviljas och tillkännager detta för regeringen.
46. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett nationellt förbud mot utsläpp av miljöfarligt skrubbevatten från fartyg på svenskt vatten samt verka för att EU och IMO tar fram striktare regelverk för internationellt vatten och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Tillgången till nästintill obegränsat med rent vatten har länge varit en självklarhet i Sverige. När vi vrider på kranen i hemmet eller på arbetsplatsen är vi vana vid att få ut dricksvatten i världsklass. Vi lever också i ett land med långa kuststräckor där havet är en plats för både rekreation och små- och storskaliga näringsverksamheter. Det senaste årtiondet har dock gett oss anledning att inse att vi inte kan ta allt detta för givet. Den svenska va-infrastrukturen är föråldrad och behöver klimatanpassas för extremt väder i framtiden, grundvattennivåerna har minskat, och spår av kemikalier, läkemedel och mikroplaster är mer vanligt förekommande i dricksvattnet än tidigare. Våra sjöar och hav hotas av övergödning och bottendöd, och nedskräpning och gamla miljösynder hotar fiskbeståndet och de marina ekosystemen.

Men det är långt ifrån omöjligt att lösa dessa många utmaningar. Genom enkla åtgärder och långsiktiga investeringar kan vi minska den onödiga vattenförbrukningen, säkerställa dricksvatten i världsklass, begränsa övergödningen och väcka nytt liv i våra

hav. I Centerpartiets vattenpolitik återfinns kloka förslag på lösningar, från EU-nivå ner till den mest lokala nivån.

Social hållbarhet och jämställdhet i hela den hydrologiska kedjan

Om vatten har setts som en naturlig självklarhet i Sverige under lång tid så är läget det rakt motsatta i många länder, inte minst de allra fattigaste i det globala syd. I stora delar av Afrika, Asien och Sydamerika har vatten länge varit en bristvara och problemet växer i takt med att klimatförändringarna blir mer påtagliga. Högre medeltemperaturer, utbredd avskogning, ökenspridning samt förgiftning av grundvattenreservoarerna är några av de främsta skälen till att miljontals människor runt om i världen har en kraftigt begränsad tillgång till rent vatten. Ett förändrat klimat bidrar i stor utsträckning till en ökande vattenbrist, men även produktionen av de varor och livsmedel vi konsumerar här i Sverige och inom EU har en påverkan på tillgången till vatten. Ett flertal populära livsmedel som importerats i hög utsträckning förbrukar en stor mängd vatten och även produktionen av bland annat bomull är väldigt vattenkrävande.

Allt mer samhällsvetenskaplig forskning pekar på att klimatförändringarna och vattenbristen drabbar kvinnor och socialt utsatta grupper i de fattigaste länderna hårdast, och i detta sammanhang spelar ohållbara, globala flöden av produkter och livsmedel också en kritisk roll. I stora delar av utvecklingsvärlden är det kvinnor som står för de flesta hushållssysslorna medan männen ofta lönearbetar – de sköter hushållens matproduktion och tillagning, tvättning och barnpassning, sysslor som i olika utsträckning kräver vatten. Det är ofta kvinnor som får vandra långa sträckor till fots för att köa vid en gemensam brunn som kanske försörjer en hel by med vatten. I den utsträckning som de arbetar för andra än det egna hushållet sker arbetet ofta inom den informella ekonomin där avsaknaden av drägliga arbetsvillkor och ett socialt skyddsnät är stor.

För Centerpartiet är det viktigt att dessa aspekter av vår förbrukning av varor och livsmedel också uppmärksammas, på samma sätt som medvetenheten kring till exempel en produkts koldioxidavtryck har höjts på senare år. Social hållbarhet och jämställdhet mellan män och kvinnor behöver genomsyra miljö- och vattenpolitiken, både på hemmaplan och internationellt. Vi vill se att näringslivet och den offentliga sektorn i Sverige och inom EU tar ett större ansvar för att säkerställa socialt hållbara materialflöden. Inom ramen för Sveriges utvecklingspolitik finns det också utrymme att i högre utsträckning fokusera på kvinnors rättigheter och möjligheter, inte minst i sammanhanget rent vatten. Vi har också ett ansvar som enskilda konsumenter att informera oss själva om våra produkters hållbarhet ur ett socialt perspektiv, och medvetandehöjande initiativ bör främjas.

En robust och cirkulär va-infrastruktur

Stora delar av den svenska va-infrastrukturen, som i dagsläget utgörs av över 3 000 vatten- och avloppsreningsverk och nästan 200 000 kilometer ledningar, anlades på några få årtionden i mitten av 1900-talet. Den har tjänat oss väl men börjar bli alltmer ålderstigen och utsliten. Förnysetakten i ledningsnätet har kraftigt hamnat på efterkälken med ökad risk för såväl utläckage av dricksvatten som bräddning av förorenat avloppsvatten. Renoveringar av de större slagen har uteblivit eller skjutits på framtiden,

ofta till förmån för att bygga ny va-infrastruktur i takt med att tätorterna vuxit snabbt. Kapacitetsnivåerna i landets va-organisationer, i synnerhet i de allra minsta kommunerna på landsbygden, har inte utvecklats i samma takt som de utmaningar vi nu står inför sett till vatten- och avloppshantering.

Dock är det inte enbart fråga om att rusta upp den befintliga infrastrukturen till den standard som den en gång haft, eller att bygga ut ledningsnätet i snabbt växande tätorter på samma sätt som tidigare. Nya miljökrav som uppstått genom att EU-direktiv har införlivats i Sverige samt skärpta nationella miljö kvalitetsnormer ställer nya krav på reningstekniken som köps in och används. En stor del av infrastrukturen anlades i en tid när förekomsten av skadliga kemikalier, läkemedel och mikroplaster i vattnet var avsevärt lägre.

Därutöver kommer klimatförändringarna leda till ett kraftigt ökat behov av anpassningsåtgärder och en ny hotbild som ser olika ut runtom i landet. Skyfall, höga vattenflöden, översvämningar, värmeböljor och periodvis torra kommer leda till markant försämrade förutsättningar att erbjuda va-tjänster av den standard vi vant oss vid. Också ur ett beredskaps- och sårbarhetsperspektiv är tillgången på rent dricksvatten en viktig fråga, inte minst i den fortsatta totalförsvarsplaneringen. Ju robustare den grundläggande vatteninfrastrukturen är, desto mindre är sannolikheten för att dricksvattnet ska bli otjänligt. Ur ett beredskapsperspektiv har frågan om tillgången på rent dricksvatten ytterligare dimensioner. Av dessa anledningar finner Centerpartiet det relevant att redan nu utveckla en nationell vattenresursstrategi som tar ett helhetsgrepp om vem eller vilka som ska få vatten, vid vilket tillfälle samt hur mycket i tider av stor vattenbrist. Tidigare har vi inte behövt ta ställning till potentiella konkurrenssituationer mellan exempelvis jordbruket, energiproduktionen, välfärden och dricksvattnet men framöver är det troligt att intressekonflikterna kommer att öka.

Att dricksvattenförsörjningen är en samhällsviktig tjänst kan i större utsträckning än idag behöva genomsyra exempelvis digitaliseringen av dricksvattenförsörjningen, övervakningen av anläggningar och hur verksamheter utformas för att skyddas. Sårbarheter inom dricksvattenförsörjningen kan mycket väl vara sådant som kartläggs av en antagonist som inte vill vårt land väl. Det gäller både digitala sårbarheter och skydd av anläggningar såsom exempelvis dricksvattentäcker. Frågan är alltså långt mycket större än en infrastrukturfråga, även om sårbarheter och kontaminering av dricksvatten på grund av undermålig infrastruktur ensamt kan orsaka en kris med stora konsekvenser för människor och naturen. Ur ett beredskapsperspektiv handlar det inte bara om infrastrukturen utan också om att uthålligheten stärks och att tillgången på reservvattentäcker, nödvatten, reservkraft och andra kritiska resurser såsom kemikalier för rening finns, så att dricksvattenproduktionen kan fortsätta även under störda förhållanden. Kommunerna behöver öva sin krisplanering både internt och i aktuella fall med dricksvattenproducenten och dricksvattendistributören. Utöver det mest fundamentala behovet av dricksvatten är en god vattentillgång också en nödvändig förutsättning för stora delar av livsmedelsproduktionen, industrin och de grundläggande välfärdstjänsterna.

Det är ingen överdrift att säga att utmaningarna som Sverige står inför vad gäller va-infrastrukturen är svåra, omfattande och alltmer brådskande. Investeringskulden växer för varje år samtidigt som ny additionell finansiering uteblir. Många av landets va-organisationer saknar resurser och kapacitet bortom de dagliga driftsfunktionerna. Glesbefolkade kommuner på landsbygden löper särskilt hög risk att ställas inför försämrade va-tjänster i jämförelse med storstäderna och dess kranskommuner.

Men det är långt ifrån omöjligt att lösa dessa utmaningar om vi agerar klokt, strategiskt och långsiktigt redan idag. Det fordrar dock nya förhållningssätt och att vi vågar pröva nya innovativa åtgärder. Gårdagens verktygslåda behöver kompletteras med nya angreppssätt och lösningar.

En mångfald av finansieringsformer för va-infrastrukturen

Ett välfungerande va-system är troligen bland de viktigaste offentliga infrastrukturerna vi har i Sverige. Återanskaffningsvärdet av hela infrastrukturen uppgår till hela 820 miljarder kronor, eller 80 000 kronor per invånare. Att driva, återinvestera i samt bygga ut tjänsterna för vatten och avlopp i takt med att samhället utvecklas är därmed också förknippat med betydande kostnader. Och detta är kostnader Sverige inte kan skjuta på framtiden särskilt länge till. Ju längre vi dröjer med att beta av investeringsskulden, desto högre kommer slutnotan att bli. Därtill finns det strikta krav på EU-nivå som vi måste leva upp till, och det är ett smått otänkbart scenario att samhället i någon nämnvärd utsträckning kommer att acceptera försämrad kvalitet och tillförlitlighet i vattentillgången, fler bräddningar av förorenat avloppsvatten eller att otjänligt dricksvatten börjar leda till sjukdomsutbrott. Den enda hållbara lösningen är att vi snarast möjligt vidtar åtgärder för att minska den investeringsskuld vi byggt upp under flera årtionden.

Branschorganisationen Svenskt Vatten beräknar att vi idag har investeringsutgifter i va-infrastrukturen på cirka 16 miljarder kronor årligen. För att täcka samtliga identifierade framtida investeringsbehov så behöver den summan öka till cirka 23 miljarder kronor. Det motsvarar en nivå som ligger nästan 40 procent över dagens nivå under perioden 2020–2040. En snittökning om sju miljarder per år – förutsatt att de görs i en jämn takt – är förstas en betydande summa, men väntar vi kommer prislappen att stiga markant. Görs ingen ökning av nuvarande investeringsutgifter kommer behoven år 2030 ligga på cirka 32 miljarder per år. Väntar vi till år 2040 närmar vi oss 60 miljarder kronor per år.

Av de totala investeringsbehoven utgör reinvesteringar i befintlig och ålderstigen va-infrastruktur cirka 55 procent. Enbart renovering och uppgradering av det existerande ledningsnätet beräknas kräva nästan sju miljarder per år i investeringsutgifter. Det är dessa investeringar som oftast uteblir eller skjuts på framtiden, till stor del för att beslut om reinvesteringar helt ligger hos huvudmannen, i de flesta fall kommunen. För utbyggnad av va-nätet och för åtgärder för att möta högre miljökrav finns det tvingande lagstiftning, vilket gör att dessa prioriteras först och att det sällan finns medel kvar för att reinvestera i det befintliga nätet. Utbyggnaden av va i form av nya ledningar till nya stadsdelar och bostadsområden samt nya reningsverk utgör en dryg fjärdedel av investeringsbehoven, eller cirka sex miljarder kronor per år. Därutöver står klimatanpassningsåtgärder och åtgärder för att utrusta reningsverken med den senaste tekniken för en mindre men viktig del av de nödvändiga framtida investeringarna.

Utmaningen vi står inför som samhälle är att säkra en finansieringsnivå, under en knapp tjuugoårsperiod, som är cirka sju miljarder kronor högre än dagens nivåer. När va-infrastrukturen anlades i mitten på 1900-talet täcktes kostnaden i hög grad av direkt statlig medfinansiering. Därefter har statliga tillskott avtagit och dagens investeringsutgifter utgörs nästan uteslutande av de vattenavgifter som tas ut i enlighet med kommunens va-taxor. Det är Centerpartiets mening att det behövs en större mångfald av finansieringsformer för va-infrastrukturen. Dagens va-taxor täcker inte framtidens

behov och det är inte rimligt att statliga investeringsstöd ska utgöra hela det tillskott som behövs för att fylla investeringsgapet. Vi vill se en rad sammanhängande åtgärder som tillsammans har stor potential att lösa finansieringsbehoven.

I dagsläget får en kommun inte ta ut en högre vattentaxa än vad som behövs för att täcka löpande underhåll – de följer en självkostnadsprincip, vilken i sin tur regleras i vattentjänstlagen. Sverige har historiskt haft förhållandevis låga va-taxor då investeringstakten varit låg och de tidiga investeringarna skrevs av snabbare än de förbrukades. Skulle detta vara det enda sätt genom vilket vi möter framtidens investeringsbehov så krävs det att taxorna fördubblas under en tjuugoårsperiod. Även om det vore teoretiskt möjligt så skulle det slå oproportionerligt hårt mot glesbefolkade kommuner på landsbygden. Stora avstånd och en liten befolkning innebär färre invånare som måste betala för en större kollektiv nytta. Räknat på meter ledning per invånare kan det i vissa glesbygdskommuner röra sig om 30 gånger större ledningslängd än i storstäderna. Räknat i pengar kan det skilja nästan 10 000 kronor per år för en normalvilla i storstadskommunerna med allra lägst taxa och de på glesbygden med högst taxa. Centerpartiet vill utreda möjligheten att ändra vattentjänstlagen så att kommuner ska kunna ta ut en högre va-taxa än vad självkostnadsprincipen tillåter. En förändring skulle osannolikt lösa samtliga finansieringsunderskott i landets alla kommuner men det är ett av flera nödvändiga verktyg som måste göras tillgängligt för Sveriges va-huvudmän.

Runt om i EU finns det olika exempel på hur vattenavgifter har införts med det dubbla syftet att ta in pengar för framtida investeringsbehov samt att skapa ett incitament för att hålla nere på vattenförbrukningen. I Nederländerna har man exempelvis infört en avgift som tas ut över en viss konsumtionsgräns och medlen avsätts för att finansiera brådskande klimatanpassningsåtgärder. Prismekanismen är ett av de mest effektiva styrmedlen för att hushålla med en knapp resurs och skulle också kunna leda till ökade incitament att välja vattensnåla produkter vid renoveringar och ombyggnationer. Det är precis samma princip som med hushållens elförbrukning. Centerpartiet vill att även denna möjlighet utreds och att de hinder som föreligger i vattentjänstlagen ses över och undanröjs. Utöver de rent inkomstbringande aspekterna skulle en avgift på vatten också bidra till ett kunskaphöjande om att rent dricksvatten inte längre är en obegränsad tillgång i Sverige.

Därutöver föreligger ett behov av att kunna fondera de medel som tas in genom en höjd va-taxa eller en vattenavgift. I dagsläget måste kommunerna spendera eventuella överskott de tagit in inom tre år – enligt vattentjänstlagen finns det alltså en skyldighet att återföra överuttag till va-systemet, ett så kallat balanskrav. I sammanhanget, och kopplat till omfattande kapacitetsbrister i många va-organisationer, är tre år en mycket kort tidsperiod och det ger få möjligheter att bygga upp kapital av någon meningsfull storlek. Vattentjänstlagen tillåter fondering av medel som ska gå till nyinvesteringar, men inte för reinvesteringar i det befintliga nätet, den del av va-infrastrukturen där de största investeringsbehoven föreligger. Centerpartiet vill att vattentjänstlagen ses över och förändras så att kommunerna även har möjlighet att fondera medel som kan möjliggöra reinvesteringar i den befintliga infrastrukturen. Detta skulle öka incitamenten att beta av den växande investeringsskulden. Direkt kopplat till detta finns också ett behov av att ändra reglerna om balanskrav på tre år i vattentjänstlagen till minst tio år.

Det var genom omfattande statliga investeringsstöd som va-näten byggdes ut i snabb takt under ett par årtionden i mitten av 1900-talet. I dagsläget finns det en rad mindre stöd för kommunerna att söka, vanligtvis riktade mot särskilda investeringar som till exempel förbättrad läkemedelsrening, hantering av dagvattenförluster eller vatten-

besparande åtgärder. Dessa gör stor nytta för den enskilda sökande kommunen när det gäller specifika projekt men bidrar inte till att finansiera exempelvis omfattande reinvesteringar. Kostnaderna skiljer sig kraftigt mellan kommuner med de lägsta va-taxorna och de med de allra högsta, och det är allt som oftast ytmässigt stora, glesbefolkade och resurssvaga kommuner som betalar mest per meter ledning. Att kraftigt öka deras taxor eller att lägga på en avgift på det offentliga vattnet skulle ha avsevärda ekonomiska effekter för medborgarna och bidra till att förstärka klyftorna mellan stad och landsbygd. Centerpartiet vill därför utreda möjligheten att införa ett begränsat statligt investeringsstöd som är specifikt riktat till de kommuner som har högst omkostnader per capita sett till va-infrastrukturen. Det bör syfta till att möjliggöra nödvändiga reinvesteringar i det befintliga nätet i de fall andra finansieringsalternativ inte är tillräckliga, eller där geografiska och demografiska faktorer kraftigt drivit upp kostnaderna för kommunen. Ett investeringsstöd bör inte ersätta andra kapacitetsförstärkande och kostnadseffektiviserande åtgärder. Det hjälper också till att utjämna de omfattande obalanser som råder mellan stad och landsbygd.

Det finns också anledning att se över möjligheten att tillåta extern finansiering av va-infrastrukturen för att råda bot på bristen på investeringskapital. I grunden handlar det om att va-taxorna inte kan höjas oändligt mycket, särskilt i de kommuner som redan betalar mest av alla, att kommuner inte ska öka sin skuldsättning genom ökad upplåning, och att statliga medel ska användas restriktivt och där de gör mest nytta. Möjligheten att få in privat kapital skulle kunna vara ett mycket viktigt komplement till offentliga medel och höjda taxor. Det finns ett växande tryck från såväl privat sektor som pensionskapitalet att kunna investera i va-infrastrukturen; det erbjuder en lång, säker och trygg avkastning. Dock har de kommuner som har försökt vända sig till externa investerare fått avslag i förvaltningsrätten, vilket indikerar en brist i nuvarande vattenlagstiftning. Synen på offentlig-privat samverkan (OPS) i Sverige, särskilt när det gäller grundläggande infrastruktur som va-näten, är snäv och det finns inslag av misstro mot denna samverkansform från politikens och myndigheternas sida. Centerpartiet vill därför se en särskild utredning som undersöker befintliga hinder i vattentjänstlagen mot att ta in externt kapital samt lämnar förslag på hur detta kan möjliggöras. Utredningen bör även undersöka och tydliggöra kriterier för vilka slags investerare som kan komma ifråga – till exempel kan det finnas anledning att begränsa mängden kapital från tredje land utanför EU.

Förstärk kapacitetsutvecklingen i va-organisationerna

Idag ligger ansvaret för tillhandahållande av va-infrastruktur och vattentjänster på var och en av landets 290 kommuner, där den stora merparten fortfarande driver va i egen regi. Även om mätningar och utvärderingar visat på stor kundnöjdhet och effektivitet vad gäller den dagliga driften så är läget det rakt motsatta när det kommer till kapacitet för att planera, utreda, upphandla och genomföra större reinvesteringar i den befintliga och ofta föråldrade infrastrukturen. För att kunna göra detta krävs bred kapacitet, institutionellt minne, expertkunskap och kompetens inom organisationen och det är allt som oftast avsaknaden av detta som leder till att långsiktig planering och genomförande av åtgärder skjuts på framtiden eller inte blir av överhuvudtaget.

Ingenstans är detta mer påtagligt än i de allra minsta och mest resurssvaga kommunerna, som ofta återfinns i glesbygden. De är i regel väldigt små och har svårt att locka

personal med modern kunskap och spetskompetens i framtidens klimatsäkrade vattenförsörjning. Personer med en högskoleutbildning inom va tenderar att söka sig till större tätorter, och små kommuner har länge haft svårt att nyrekrytera personal som vill stanna på orten någon längre period. Många som är anställda för att arbeta med va behöver också syssla med andra kommunala tjänster som gas och gatuunderhåll, vilket gör att långsiktig planering och genomförande av åtgärder blir lidande på flera fronter.

Robustheten är låg och det räcker ofta med att en medarbetare flyttar eller går i pension för att åtgärdsarbetet ska sakta ner eller avstanna. I mindre landsbygds-kommuner är organisationerna ofta väldigt analoga och det föreligger stora behov av en ökad digitaliserings- och automatiseringstakt. En övergång till mer digitaliserade va-system har potential att främja vattenbesparande åtgärder i vilka utbudet av vatten matchas med behoven, särskilt under vissa timmar på dygnet då vattenförbrukningen är extra hög. Detta har man lyckats med vad gäller det svenska elnätet och Centerpartiet vill se fler verkningsfulla insatser som stärker digitaliseringen och automatiseringen på va-området.

En utveckling av digitala verktyg skulle i viss grad råda bot på personalfrågan då fler uppgifter kan skötas på avstånd, men det kräver samtidigt att personal med rätt kunskap och kompetens kan rekryteras. Svenskt Vatten beräknar att totalt 2 200 personer med specialkompetens inom va kommer behöva nyrekryteras de närmaste åren om en majoritet av landets kommuner fortsätter driva vatten och avlopp i helt egen regi. I dagsläget finns det cirka 120 kommuner med färre än 20 000 invånare som driver va i egen regi. Räkningar in kommuner med färre än 50 000 invånare växer antalet med va i egen regi till 175, vilket är mer än hälften av alla svenska kommuner.

Som exempel på dagens kapacitetsbrister så har endast 20 procent av kommunerna tillräcklig kompetens för att ta fram åtgärdsplaner för förnyelse av den lokala va-infrastrukturen och så få som nio procent har god kapacitet att genomföra sårbarhetsanalyser för extrema skyfall och översvämningar. I kommuner med en lägre andel högskoleutbildningar genomförs långt mindre planering och färre investeringar än i kommuner med en högre andel, med följden att allmänna vattentjänster riskerar att försämrans på många håll i Sverige. Det är en växande spricka mellan stad och landsbygd som vi i Centerpartiet inte kan acceptera. Utan tillräcklig organisatorisk kapacitet och humankapital kommer nödvändiga investeringar och reinvesteringar att halta eller utebli helt, och landsbygden kommer att betala ett högre pris för detta än storstadsregionerna.

Det statliga har ett samhällsviktigt ansvar i att säkerställa att landets va-organisationer är tänkbara och attraktiva arbetsplatser med goda förutsättningar att både rekrytera och behålla personal med spetskompetens inom modern, klimatsäkrad och digitaliserad va-infrastruktur, samt kunskap om bland annat långsiktig planering, projektering, upphandling, granskning och projektgenomförande. Särskilt önskvärt är det att säkerställa att mindre organisationer på landsbygden har möjlighet att locka kvalificerad personal och att personer som tar sin examen inom va har goda förutsättningar och incitament att påbörja eller fortsätta sin karriär i den region där de läste utbildningen.

Centerpartiet vill därför att utbildningar inom va, i synnerhet på landsbygden, förstärks resursmässigt. Möjligheten till en snabbare avskrivning av studielånen om man tar ett jobb i en glesbygdskommun är ett effektivt verktyg för att öka kompetensförsörjningen i hela landet. Vi vill också se att möjligheten till kompetensutveckling på arbetsplatsen inte begränsas till de stora va-organisationerna i storstadsregionerna. Centerpartiet ser även att det finns ett behov av mer och fördjupad samverkan mellan

olika myndigheter, forskningsorganisationer och lärosäten på vatten- och va-området och vill se åtgärder så att offentliga aktörer, såsom kommunernas va-organisationer, gynnas av mer forskningssamverkan, inte minst vad gäller ny teknik på området.

Att en stor andel småkommuner driver va i helt egen regi är en suboptimal ansvarsfördelning som i förlängningen minskar möjligheterna att rekrytera tillräckligt med kunnig och kompetent personal. För kommuner som redan är hårt ekonomiskt belastade av olika anledningar är det sällan kortsiktigt rationellt att lägga avsevärda resurser på den lokala va-organisationen och dess långsiktiga behov.

På senare år har det dock skett en förändring mot att två eller flera små glesbefolkade kommuner har gått samman kring en gemensam va-organisation som spänner över kommungränserna. Studier har visat att detta är ett mycket effektivt sätt att samfinansiera insatser för kapacitetsuppbyggnad, rekrytera kompetent personal och främja innovation. Det innebär en viss kostnadsökning på kort sikt men på längre sikt möjliggör det både planering och genomförande av fler investeringsprojekt och uppgraderingar av den befintliga infrastrukturen. Denna trend är positiv men det går för långsamt och har hittills skett på frivillig grund. Centerpartiet vill därför se att ett särskilt utredningsuppdrag ges till berörda myndigheter på nationell nivå för att undersöka olika lösningar och incitamentsstrukturer som gör det mer lönsamt, kostnadseffektivt och eftersträvansvärt att samverka kring va över kommungränser.

Vi anser också att det finns skäl att se över styrningsfrågan inom den svenska va-infrastrukturen. I dagsläget är ansvaret uppdelat mellan flera olika departement och myndigheter, vilket kan medföra begränsningar i att åtgärda samtliga problem som Sverige står inför sett till va-systemen och dricksvattenförsörjningen. Då vatten finns och behövs överallt i landet påverkar och påverkas vattenfrågan av samtliga politikområden och skär över många gränser och jurisdiktioner på olika nivåer. Vatten behöver hanteras mer som en samhällsfråga och inte enbart en miljöfråga, och det kan därmed finnas mervärden i att samla ansvaret under en eller ett färre antal myndigheter och departement än idag, något som både Klimat- och sårbarhetsutredningen samt Dricksvattenutredningen har påpekat. Regeringen bör skyndsamt se över denna fråga.

Ett aktivt uppströmsarbete

För att säkerställa fungerande och hållbara va-system måste vi ta ett helhetsgrepp om hela den hydrologiska kedjan och identifiera de åtgärder som behöver göras uppströms. För Centerpartiet är det särskilt viktigt att vårt vatten, i såväl kranarna som i naturen, är fritt från gifter och skadliga ämnen. Ett allt större problem är de läkemedelsrester som cirkulerar i vattnet och va-systemen. För oss är det en bärande princip att den som står för en miljöpåverkan också ska betala dess kostnader. Det är därför orimligt att det idag går att sätta ett läkemedel på marknaden som inte kan renas i befintliga reningsverk. Att kommunerna och va-organisationerna ska bära ansvaret för att investera i sådan teknik innebär en ytterligare kostnad till en redan ansträngd infrastruktur. Istället bör ett utvidgat ekonomiskt producentansvar på läkemedel utredas och införas. På så sätt styrs läkemedelsförsäljningen mot mediciner där miljöpåverkan är lägre, i de fall utbytbarhet finns. Det är också rimligt att läkemedelsbolagen är med och finansierar investeringar i reningsteknik för att rena läkemedelsrester på samma sätt som förpackningsindustrin har ansvar för att ta hand om sitt eget avfall. Genom ett samlat ansvar för industrin drivs

också innovation och kostnadsreduktion effektivare än om varje enskild kommun ska investera och driva frågan.

Läkemedel är en speciell produktgrupp i så mån att vi behöver dem för att lindra eller bota sjukdomar och skador, men som samtidigt har negativa effekter på miljön i haven och även på människors hälsa. Enbart i Sverige brukas drygt 7 000 olika läkemedel med mer än 1 000 aktiva substanser och mängderna ökar för varje år. Det finns därför skäl att se över hur deras miljöpåverkan kan reduceras. Ett effektivt sätt är att EU ställer vassare miljökrav i läkemedelstillverkningen, något som brister lite idag. Här vill vi se att Sverige mer aktivt verkar för en striktare reglering. Parallellt med detta bör Sverige uppmana EU att ge tillåtelse till medlemsstaterna att besluta om att direkt miljöfarliga läkemedel inte ska få säljas receptfritt, något som inte är möjligt idag.

Även om producentansvarssystem för olika miljöbelastande produkter är en prioriterad uppströmsåtgärd så behöver vattenreningstekniken på svenska reningsverk byggas ut och moderniseras. Av kostnadsskäl är det osannolikt att landets samtliga reningsverk kommer kunna implementera den senaste tekniken, men i dagsläget är avancerad reningsteknik med förmåga att rena vattnet från övergödande ämnen, kemikalier och läkemedelsrester begränsad till de allra största anläggningarna. Centerpartiet vill därför se åtgärder i syfte att införa detta på fler reningsverk och att det finns en tydligare strategi för hur anläggningar som är proaktiva och implementerar i ett tidigt skede ges de bästa förutsättningar att uppfylla framtida lagstiftning. Ett närliggande och ofta påtagligt problem är att länsstyrelsernas tillsynsuppdrag idag leder till att endast beprövad reningsteknik beviljas tillstånd. Detta stänger ute potentiellt lovande framtidsinnovationer och försvårar även för de ofta mindre entreprenörer och gröna teknikutvecklare som tar fram nya lösningar. Centerpartiet vill därför att länsstyrelsernas tillsynsuppdrag ändras i en riktning så att även ny och innovativ teknik ges bättre möjligheter till demonstration och implementering, i första hand på mindre vattenreningsverk på landsbygden där investeringar i ny teknik ofta uteblir i vanliga fall.

Även på hushållsnivå kan relativt enkla åtgärder vidtas som bidrar till en mer effektiv vattenförbrukning. Centerpartiet vill att det sätts högre standarder på utformningen av produkter redan i tillverkningsfasen, genom skarpare ekodesignkrav. Genom nationella riktlinjer och i förlängningen EU:s ekodesigndirektiv vill vi se krav på att bland annat toaletter, duschar och blandare ska vara vattensnåla. Toaletter som är snålspolande eller använder gråvatten (det vill säga från bad, disk och tvätt) är redan vanligt förekommande och studier gör gällande att vattenförbrukningen i ett hushåll kan minska med upp till 50 procent med rätt typ av åtgärder. En bonus i sammanhanget är att en stor del av besparingen sker på varmvatten, vars uppvärmning påverkar effekt-situationen i elsystemet negativt. Det finns alltså dubbla anledningar till att fasa ut de sämsta produkterna. Vi ser därför ett behov av att uppdatera rådande byggnormer så att detta blir standard, och menar också att det är rimligt att konsumenterna betalar för sin förbrukning av vatten i högre utsträckning än idag. Ett sätt att synliggöra vattenförbrukningen är att i större grad mäta varje hushålls förbrukning liksom hur elförbrukning mäts idag. På många platser sker detta redan och Centerpartiet välkomnar det. Samtidigt kan det vara tekniskt komplicerat eller orimligt dyrt att installera individuell mätning i redan befintliga byggnader. Därför vill vi att individuell mätning ska vara ett krav vid större renoveringar samt vid nybyggnation för de som utnyttjar allmänna vattentjänster. Det är också av betydelse att det offentliga föregår med gott exempel och själva främjar vattensnål teknik vid renoveringar av sina fastigheter samt i högsta möjliga mån premierar sådan teknik där det är lämpligt inom offentlig upphandling. Vi finner det

också relevant att se över hur det gröna skatteavdraget kan breddas för att kunna medges till privatpersoner och hushåll som gör vattenbesparande investeringar i hemmet, till exempel genom att byta ut duschar och toaletter. Det skulle stimulera fler till att vidta sådana åtgärder och på sikt minska vår samhällsliga vattenförbrukning.

Att rusta upp va-systemen till en modern och robust standard och vidta vatten-sparande åtgärder i hushållen kommer öka i betydelse i takt med att klimatförändringarna förvärras och ger kraftigare effekter i form av torka, översvämningar och oförutsägbart väder. I tider av kris behövs en god och hög beredskap, inte minst i jordbruket som är beroende av en säker tillgång till rent vatten. Grundvattennivåer, som på senare år har varit mycket låga sommartid, måste långsiktigt höjas. Centerpartiet vill därför se att staten tar ytterligare initiativ till att kartlägga omfattningen av och tillgängligheten på underjordiska vattenresurser med hjälp av modern karteringsteknik, och stimulerar initiativ och innovationer för grundvattenåterskapning. Det är också av stor vikt att bottenkartering blir en än viktigare del av arbetet med en fungerande vattenvård i Sverige och att den funktionen finns hos tillsynsmyndigheterna. Aktuell teknisk kunskap och kompetens är en förutsättning för att kunna bedriva detta arbete och vi vill se att åtgärder vidtas för att säkerställa detta.

Även i landskapet finns stora möjligheter att använda vattnet effektivare. Vi ser ett behov av översyn av dagens vattenlagstiftning så att den inte bara anpassas till att leda bort vatten utan även samla upp vatten. Det kan till exempel handla om att anlägga bevattningsdammar och kombidammar. Sådana dammar kan dessutom vara värdefulla platser för att öka den biologiska mångfalden. För Centerpartiet är det viktigt att den svenska vattenlagstiftningen ses över med ett holistiskt synsätt där såväl miljö- och klimatnytta som nationell krisberedskap inkluderas.

Levande hav utan övergödning, miljögifter och skräp

Våra hav, sjöar och vattendrag lider idag av tidigare generationers okunskap och oförsiktighet med utsläpp av giftiga ämnen och dumpning av avfall, både till land och havs. Övergödning, skadliga kemiska ämnen och spridning av mikroplaster är särskilt framträdande i Östersjön, vilket kraftigt påverkar såväl fiskbeståndet i kvalitet och kvantitet som själva havets välmående i form av algblomning och döda bottnar. Även den svenska västkusten står inför omfattande problem i form av tusentals kubikmeter skräp som årligen flyter i land på våra stränder.

Även om tillförseln av övergödande ämnen såsom fosfor och kväve har minskat över tid så cirkulerar det fortfarande stora mängder näring i havet som leder till bland annat sommarhalvårets algblomning. De åtgärder vi vidtar redan idag kommer ge resultat först om flera decennier, men vi har inte råd att vänta längre. För att säkerställa rena och levande hav för framtida generationer måste det till krafttag för att stoppa tillförseln av övergödande och giftiga ämnen vid punktkällorna, men också insatser för att få bort de föroreningar som redan finns i vattnet.

Gör reningsverken till resursverk

För att komma tillrätta med en del av övergödningens problematik vill Centerpartiet införa ett nationellt etappmål om återföring av fosfor och kväve. I dagsläget finns det en

stor del av dessa näringsämnen i avloppen i våra tätorter som potentiellt skulle kunna återföras till jordbruket men som inte blir av. Det är inte hållbart eller cirkulärt. För att kunna återföra fosfor och kväve till jordbruket på ett hållbart sätt måste det först renas på oönskade ämnen, inte minst vissa tungmetaller som är skadliga för både människor och naturen. Flera svenska företag har idag kommit långt i teknikutvecklingen, vilket möjliggör att dessa näringsämnen kan återvinnas direkt från reningsverken på ett miljöeffektivt sätt utan spår av giftiga ämnen. På sikt kan denna teknik bli en viktig exportvara för Sverige. Det är idag många aktörer som väntar på besked om vilka målsättningar som ska gälla. För att komma vidare menar vi att det är nödvändigt med ett nationellt mål för återföring av fosfor och kväve på 70 respektive 20 procent till år 2030. Till år 2040 och 2050 ska målet höjas ytterligare i takt med att teknikutvecklingen går framåt, med det yttersta syftet att sluta kretsloppen och minska övergödningen i våra hav och vattendrag. Studier från bland annat Svenskt Vatten och IVL har också funnit att återvunnet kväve har haft svårt att konkurrera ekonomiskt med jungfruligt producerat kväve, även om klimatpåverkan ofta är betydligt mindre. I syfte att stimulera produktionen på avloppsreningsverken samt ta steg mot en mer etablerad marknad vill vi se över möjligheten att ta fram ett nationellt certifieringssystem för klimatsmart och återvunnet kväve.

Ett annat område där reningsverken har stor potential att minska sin klimatpåverkan är kvävereningen. Där kan reningsverk både minska utsläpp av den klimatskadliga lustgasen, N_2O , och producera återvunnen kvävegödsel – gödsel som kan ersätta konventionell kvävegödsel, vilken nästan uteslutande tillverkas med fossil gas. Flera delsteg i kvävereningsprocessen släpper ut växthusgasen lustgas, N_2O , som per kilo ger hela 300 gånger så stor klimateffekt som CO_2 . I genomsnitt blir cirka två procent av kvävet som renas bort lustgas, i en del processer blir så mycket som tio procent lustgas, vilket kan innebära att lustgasutsläppen från kvävereningen kan vara ett reningsverks enskilt största klimatpåverkan. För att maximera klimatnyttan av processförändringar i reningsverken är det viktigt att utsläppen av lustgas mäts. Centerpartiet vill därför utreda ett införande av krav på mätning och begränsning av lustgasutsläpp för reningsverk med kväverening.

Enskilda avlopp

En ofta påtalad källa till övergödning är enskilda och gamla avlopp, inte minst i kust- och sjönära områden. Att minska näringsläckaget från dessa bör vara prioriterat men det är samtidigt viktigt att åtgärder inte leder till orimligt dyra och höga krav på enskilda fastighetsägare, något som dessvärre varit fallet under ganska många års tid. Under 2022 lades en proposition fram som tog ett antal viktiga steg bort från det tidigare systemet med tvångsanslutningar till det kommunala va-systemet, vilket i sin tur öppnar upp för mer flexibla och lokala lösningar, exempelvis genom samfälligheter. Centerpartiet kommer noga följa implementeringen och utfallet av de kommande lagändringarna för att säkerställa att det inte leder till förnyade krav och oskäliga kostnader för den enskilde. En viktig del i detta är att miljöbedömningen som görs av enskilda avloppsanläggningar mäter miljöpåverkan på ett holistiskt och tillförlitligt sätt. För att undvika snedvridna miljöbedömningar anser vi att även markretentionens roll i att rena övergödande utsläpp behöver beaktas mer grundligt, något som inte sker idag.

Faktum är att många fastighetsägare runt om i landet redan har vidtagit miljöförbättrande åtgärder på eget initiativ, vilket är välkommet. Centerpartiet anser att frivillighet snarare än kommunala pekpinningar är ett effektivt sätt att minska de enskilda avloppens bidrag till övergödningen. Men då kan det finnas behov av ekonomiska incitament för den enskilde att vilja vidta åtgärder, likt de som redan finns för installation av bland annat solceller och laddningspunkter för elbilar. Av denna anledning vill vi se över möjligheten att bredda det gröna skatteavdraget till att omfatta installation av miljöanpassade avloppsanläggningar.

Avloppsdirektivet

Svenska intressen måste också tas tillvara bättre i EU när det gäller vattenrening och avlopp. En viktig uppgift är att tidigt i EU:s arbete öka Sveriges engagemang och inflytande i EU:s vattenmiljöarbete. Ett väl fungerande vattenskydd är avgörande för både Sverige och omvärlden, och svenska regeringar har under flera år varit för överksamma på EU-nivå. Vårt politiska engagemang i EU-frågor på vattenområdet behöver därför öka väsentligt. En nyligen publicerad rapport visar att Sverige under de senaste åren blivit mer reaktivt, byråkratiskt och slutet i sitt EU-arbete. Det svenska agerandet får tyvärr en del allvarliga konsekvenser för Sverige. Allt oftare får kommuner inte tillstånd att bygga ut reningsverk för att skydda miljön när deras befolkningar växer. Anledningen är att EU:s ramdirektiv för vatten sätter stopp när reningsverket inte kan kompensera utsläpp från fler människor med bättre teknik. Som rättsläget ser ut är det närmast omöjligt för svenska reningsverk med en redan mycket hög reningsgrad. Sverige behöver nu ta chansen att agera i den angelägna och närbesläktade frågan om EU:s avloppsdirektiv. EU-kommissionen inledde en revision i frågan 2020 och för att påverka är det av stor vikt att Sverige tar en aktiv roll. Det krävs både ett proaktivt arbete från regeringen gentemot EU-kommissionen och i ministerrådet samt en tät dialog med kommuner – de som oftast genomför EU:s lagstiftning i praktiken. Sverige behöver tidigt engagera sig i EU:s lagstiftningsprocesser och samla in kunskap och synpunkter från myndigheter, kommuner, näringslivet, forskare och miljörelser. I andra länder ser vi exempel på hur olika samhällsaktörer tidigt involveras i EU-förhandlingar genom formaliserade beredningsgrupper. En sådan process påverkar lagstiftningens kvalitet positivt och underlättar genomförandet.

Våtmarker – naturens egna reningsverk

För att stärka åtgärdsarbetet på lokal nivå vill Centerpartiet se utökade satsningar på våtmarker och vattendammar för att öka retentionen av näring i landskapet. Det är positivt att andelen våtmarker har stabiliserats i Sverige i den mån att de inte längre försvinner helt, men deras ekosystemtjänster når ändå inte upp till sin tänkta potential och gör för lite för att förebygga övergödningen i sjöar och hav. För att dra mesta möjliga nytta av våtmarker och dammar krävs det att vi aktivt vårdar och restaurerar de redan befintliga, men också att vi förstärker arbetet med att anlägga nya områden. Välmående våtmarker ökar inte bara näringsretentionen, utan bidrar starkt till den lokala artrikedomen i form av insekter och fåglar och även den naturliga inlagringen av koldioxid i naturlandskapet. Därför ser Centerpartiet positivt på att använda bidragen till lokala naturvårdssatsningar (LONA) samt lokala vattenvårdsprojekt (LOVA) som ett

styrmedel för att komma åt detta problem. Båda bidragen är effektiva och långsiktiga stödformer. I framtiden vill vi att bidragen fortsätter utvecklas, men att det görs utökade satsningar på att koppla utbetalningar till tydliga resultat, genom mer uppföljning och utvärdering. Parallellt med en utveckling av LONA- och LOVA-bidragen vill vi också se LEVA-programmet (lokalt engagemang för vatten) förstärkas och utvecklas. Under de senaste åren har det visat sig vara en mycket framgångsrik åtgärdsform som bedöms ha potentialen att en gång för alla åtgärda jordbrukets roll i övergödningens problematiken. Såväl Miljömålsberedningen samt Utredningen om stärkt lokalt åtgärdsarbete mot övergödning (SOU 2020:10) har lyft upp LEVA som en välfungerande arbetsmodell. Särskilt viktigt är att säkerställa en långsiktighet då det troligen kan ta uppemot 10–15 år innan problemet är helt åtgärdat, men samtidigt har programmet levererat resultat som inga andra åtgärder mot övergödning har gjort tidigare. Att öka antalet lokala åtgärdsansordnare runt om i landet samt skapa en central nationell stödfunktion på Havs- och vattenmyndigheten anser Centerpartiet vara en viktig satsning.

Det är också viktigt att det kommunala åtgärdsarbetet förstärks då de bästa lösningarna och möjligheterna ofta återfinns på den mest lokala nivån, där både myndigheter och medborgare har god kännedom om de lokala förutsättningarna. Vi vill se att kommuner med högt näringsläckage i sina avrinningsområden tar fram lokala åtgärdsplaner där ett tydligt fokus ligger på att förbättra vattenkvaliteten och förebygga övergödning. Av särskild vikt är det att hitta samverkansformer mellan verksamheter inom kommunen samt mellan kommuner som delar avrinningsområden, och vi ser gärna att myndigheter på central nivå bidrar med vägledning i åtgärdsarbetet och möjliggör ett kunskapsutbyte mellan kommuner som står inför liknande utmaningar.

Utökat regionalt samarbete runt Östersjön

Problemet med övergödning i Östersjön är förstås inte begränsat till Sveriges utsläpp – samtliga Östersjöländer måste ta ett större ansvar och få ner de övergödande utsläppen. Sedan ett antal år tillbaka har Centerpartiet drivit förslaget om ett handelssystem med utsläppsrätter som innebär att länderna runt Östersjön måste betala för att få släppa ut övergödande ämnen, i synnerhet kväve och fosfor. Havs- och vattenmyndigheten (HaV) redovisade under 2021 ett utredningsuppdrag som visade att ett sådant handelssystem har många fördelar och kan skapas även utan rysk medverkan. Det kvarstår ett antal implementeringsaspekter att utreda, men redan idag bör regeringen inleda en dialog med grannländerna runt Östersjön och de regionala samarbetsorganen med målsättningen att införa ett handelssystem de närmaste åren.

Totalt bor det 90 miljoner människor inom Östersjöns avrinningsområde i nio olika länder, vilket innebär att ansvaret för havets tillstånd delas av många. Miljöambitioner skiljer sig också men faktum är att inget land har fullföljt sina utlovade åtgärder från den senaste regionala åtgärdsplanen från 2017. En viktig orsak är att åtgärdsplanen inte är juridiskt bindande och samarbetsorganet Helcom saknar sanktionsmöjligheter. Därför anser vi det viktigt att EU tar ett större ansvar än hittills för att se till att alla länder lever upp till fastslagna åtaganden. Sverige bör därför verka för att kommande programperiod i den gemensamma jordbrukspolitik, CAP, (2023–2027) ställer högre utsläppskrav samt att finansieringen går till åtgärder mot övergödning i jordbrukslandskapet, inte minst i sydöstra Östersjön där utsläppen är som störst. Vi vill också att svenska regeringen prioriterar miljöarbetet runt Östersjön under EU-ordförandeskapet

2023 genom att bland annat utvärdera och vidareutveckla Östersjöstrategin. Det är viktigt att EU tar ett större ansvar än hittills för att se till att alla länder lever upp till tidigare fastslagna åtaganden. Det är en mer effektiv väg framåt än genom regionala Helcom. Om inte Sverige driver frågan är det osannolikt att någon annan gör det heller.

Sedan 2021 är det förbjudet för såväl kryssningsfartyg som fritidsbåtar att tömma sina latriner direkt i havet, vilket är ett viktigt steg framåt. Enligt lagen ska landets dryga 2 000 fritidshamnar tillhandahålla tömningsstationer men uppemot en tredjedel av dessa brukar vara trasiga eller ur funktion sommartid, vilket ökar risken att båtägare tömmer latrinen rakt ut i havet. Hamnarna har möjlighet att ta ut avgifter för latrintömning men många underlåter att göra så samtidigt som den stora merparten helt saknar anordningar för att ta emot avfall. Tillsynen sker också bristfälligt. Därför vill Centerpartiet ge Transportstyrelsen i uppdrag att utöka tillsynen av fritidshamnarna samt utreda möjligheten för hamnar att söka ekonomiskt bidrag för att bygga tömningsstationer.

Sanering av förorenade hav och vattendrag

I våra hav och kustnära områden finns det dessvärre en stor mängd gamla kemikalier och miljögifter i form av gamla tunnor, vrak och bottensediment i anslutning till gamla industrier och fabriker. Centerpartiet vill se fler punktinsatser för sanering av avgränsade områden där insatsen gör nytta direkt och där resultatet är styrande. I många fall så är miljögifterna flera årtionden gamla varför ansvarsfrågan och ägandeskapet måste tydliggöras juridiskt, vilket i förlängningen avgör hur insatserna ska finansieras. Vi ser gärna att lämplig myndighet på central nivå fortsätter kartlägga var de värsta föroreningarna finns och upprätthåller en prioriteringslista över var insatser ska ske. Ett särskilt problem att undersöka och kartlägga är gammal krigsmateriel som historiskt har dumpats i olika vattendrag och som riskerar att läcka ut gifter som är skadliga för både naturen och människor. När det rör sig om dricksvattentäkter som försörjer ett flertal kommuner eller regioner är det särskilt viktigt att utreda utsträckningen av dumpad krigsmateriel. Ett bra kunskapsunderlag är också en förutsättning för eventuella saneringsåtgärder i framtiden. Vi vill därför att lämplig myndighet på central nivå ges ett särskilt uppdrag att undersöka spridningen av gammal krigsmateriel i hav, sjöar och andra vattendrag.

Ett annat betydande problem är att en stor andel av landets marinor har kraftigt förorenad mark till följd av årtionden av läckage från skrapad båtbottnfärg samt tvättning av båtskrov. Det rör sig om både organiska miljögifter och miljöfarliga tungmetaller. Över tid tränger gifterna ner i marken och vid extremt kraftiga skyfall är risken omfattande att de permanent sprids ut i hav och sjöar. Samtidigt finns EU-direktiv som anger att högt satta miljökvalitetsnormer för vatten ska vara uppnådda till år 2027, med hot om omfattande böter till staten och kommunerna vid ouppnådda normer. Tillsynsmyndigheterna har börjat ge förelägganden till enskilda marinor om att sanera marken, men de höga kostnaderna gör att risken för konkurser ökar och att saneringsåtgärder då uteblir helt. Många marinor är i huvudsak ägda av enskilda föreningar som saknar ekonomiska resurser att själva vidta åtgärder samtidigt som de inte kan ta del av statliga saneringsanslag, vilka endast delas ut till kommuner.

Marinor som har tillräckliga resurser skickar ofta iväg den förorenade jorden på deponi, vilket endast skjuter ansvaret vidare och inte gör något åt grundproblemet.

Svenska Miljöinstitutet IVL bedömer att merparten av landets redan inventerade marinor är grovt förorenade, 40 till 50 procent ligger i den högsta riskklassen och 20 till 30 procent i den näst högsta. Samtidigt har 600 av 1 100 marinor ännu inte inventerats färdigt och de högsta riskklasserna förväntas öka med flera hundra riskobjekt de närmaste åren. Därutöver saknas det ett nationellt register hos de berörda myndigheterna, vilket gör att en samlad helhetsbild av problemet inte finns, något som i förlängningen försvårar en systematisk tillsyn och ett verkningsfullt åtgärdsarbete. Centerpartiet vill därför att berörda myndigheter ges ett särskilt uppdrag att förstärka och utveckla saneringen och efterbehandlingen av marinors förorenade mark och att den nationella styrningen och vägledningen effektiviseras. I dagsläget finns det få eller inga möjligheter för svenska återvinningsstationer att ta hand om marinors avfall och att sortera ut det på ett säkert och hållbart sätt. Centerpartiet vill därför att Naturvårdsverket ges i uppdrag att se över hur förutsättningarna att omhänderta avfall från marina verksamheter kan ses över.

Skärpt internationell lagstiftning

Med jämna mellanrum förekommer olyckor till havs som exempelvis att lastfartyg kantrar eller går på grund, vilket i sin tur leder till att lasten sprids ut över stora ytor på havet och spolas i land, även långt från platsen för olyckan. Inom den internationella konventionen för miljöskydd till havs (Marpol) finns det en oljeskadefond för ersättning för städning och sanering som administreras av den internationella sjöfartsorganisationen IMO. I dagsläget finns inte motsvarande typ av fond för miljöskador orsakade av annan förlorad last än just olja, samtidigt som den typen av utsläpp har ökat till följd av mer sjöfart. I de fall en olycka leder till utsläpp av till exempel produkter som avskräms mikroplaster och dessa spolas upp på land i Sverige är det idag kommunerna som behöver bekosta städning och sanering, och eventuellt få visst statligt bidrag. Därför finner Centerpartiet det angeläget att Sverige inom EU och IMO aktivt driver på för en internationell fond för miljöskador som orsakas av olyckor till havs som leder till marin nedskräpning.

Dumpningen av muddermassor

I Sverige muddras sediment från omfattande arealer havsbotten varje år, till exempel vid utbyggnad av hamnar eller vid nybyggnation längs kusten. Även vid anläggandet av vindkraftsparker ute till havs behöver stora arealer muddras för att sedan kunna byggas på. I väldigt många fall är bottensedimentet kraftigt förorenat till följd av årtionden av läckta miljögifter från land och från sjöfarten. Själva muddringen riskerar att sprida ut gamla miljösynder som länge legat begravda, men ett mer allvarligt problem är dumpningen av muddermassa till havs. Det är idag förbjudet i svensk lag men dispenser ges ofta, särskilt i fall när muddermassorna anses för stora för att saneras och omhändertas på land. Konsekvensen blir att hårt förorenade bottenmassor sprids över ett än större område, vilket begraver redan hårt ansatta ekosystem och leder till att miljöskadliga ämnen plockas upp av det marina djurlivet. Centerpartiet vill därför se över och skärpa regelverket för hur dispenser från dumpningsförbudet av muddermassor beviljas.

Sjöfartens marina utsläpp

Att ställa om godstrafiken från vägar till bland annat sjöfarten är ett viktigt steg i arbetet mot en mer hållbar transportsektor, och framsteg har gjorts vad gäller sjöfartens klimatpåverkan på senare år. Samtidigt som sjöfarten ökar – i dagsläget finns det ständigt mer än 2 000 större fartyg till sjöss i enbart Östersjön – så ökar också den negativa påverkan på havsmiljön. Många fartyg har på senare år installerat skrubbersystem, vilket är en teknik för att rena fartygens avgaser från i första hand svavel med hjälp av vatten som sedan sköljs ut i havet. Det kapar de luftburna utsläppen men bidrar istället till förorening i havet och spridningen av miljögifter till havs. Centerpartiet vill därför införa ett nationellt förbud mot utsläpp av skrubbervatten från fartyg på svenskt vatten samt att Sverige inom EU och IMO aktivt driver på för striktare reglering av utsläpp av skrubbervatten från fartyg och verkar för ett totalt förbud inom 12 nautiska mil från kusten.

Stina Larsson (C)

Daniel Bäckström (C)

Rickard Nordin (C)

Martin Ådahl (C)

Alireza Akhondi (C)

Ulrika Heie (C)

Helena Lindahl (C)

Elisabeth Thand Ringqvist (C)

Helena Vilhelmsson (C)

Anders Ådahl (C)

Niels Paarup-Petersen (C)